

4. *Калініченко Р.А.* Енергозберігаючі режими сушіння і активного вентилявання зерна при зберіганні в умовах господарств: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. техн. наук: спец. 05.09.16 – “електротехнології та електрообладнання в АПК”/ Р.А. Калініченко. – К., 2005. – 24 с.
5. *Марков І.* На озиму та яру пшеницю чатує безліч паразитарних хвороб / І. Марков // *Зерно і хліб*. – 2013. – № 1. – С. 58-61.
6. *Рибка В.С.* Економіко-теоретичні пріоритети виробництва зерна кукурудзи на поливних землях зони Степу / В.С. Рибка, Н.О. Ляшенко, Т.І. Лосіцька // *Економіка АПК*. – 2012. – № 10. – С. 51-56.
7. *Физическая энциклопедия*. – М.: Большая российская энциклопедия. Т. 1, 1994. – 706 с.
8. *Физическая энциклопедия*. – М.: Большая российская энциклопедия. Т. 4, 1994. – 704 с.
9. International seminar “Science and technology innovations: national experience and international cooperation” / *Information and Innovations*. – 2007, № 2. – Р. 63-80.
10. Patent №WO2005055742(A1) Japan, Processed wheat product containing functional components in elevated amounts and processing method therefor/ Inventors: Ishikawa Osamu, Ito Kazutoshi, Kihara Makoto, Okada Yoshihiro; published 06.23.2005, PCT Gazette.
11. *Rivka Elbaum, Liron Zaltzman, Ingo Burgert and Peter Fratzl.* The Role of Wheat Awns in the Seed Dispersal Unit / *Science*. – 2007. - Vol. 316, № 582. – Р. 884-886.

Стаття надійшла до редакції 04.03.2013 р.

*

УДК 658.152:338.436

В.М. КОВАЛЬ, аспірант*

Державний вищий навчальний заклад «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Інструменти інвестиційної діяльності аграрних підприємств

Постановка проблеми. Одна з основних сучасних проблем вітчизняного сільського господарства – це недостатня інвестиційна активність аграрних підприємств, через які можуть здійснюватися інвестиції в сільському господарстві за допомогою використання певних інструментів. Тому аналіз можливих інструментів інвестиційної діяльності аграрних підприємств і обґрунтування їх ефективного використання є тим чинником, який уможливить активізувати залучення інвестицій та підвищити рівень управління ними. Серед усіх інструментів інвестиційної діяльності аграрних підприємств особливе місце посідає банківське кредитування як таке, що може бути використане ними у найпершу чергу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню дослідження формування інвестиційних ресурсів у сільському госпо-

дарстві присвячені роботи ряду вітчизняних економістів. Серед них М.Я. Дем'яненко, О.Є. Гудзь, П.А. Стецюк [3], І.Ю. Дишко [4], О.О. Клокар [5], М.І. Кісіль [6], М.Ю. Ковденська [7], Н.В. Левченко [10], Б.Й. Пасхавер, Л.В. Молдаван, О.В. Шубравська [13], Г.М. Підлісецький [14], Ю.М. Хвесик [15] та ін. Окремі інвестиційні інструменти підприємств розглядають С.В. Волосович [2], І.Ю. Іванович [9], М.С. Микова [11], І.М. Кобушко [7].

У зазначених дослідженнях порушуються питання формування інвестиційних ресурсів у сільському господарстві та розглядаються можливі інструменти інвестиційної діяльності на рівні підприємства. Аналізуються проблеми стратегічних напрямів інвестиційного забезпечення розвитку сільського господарства, оцінюється кредитоспроможність аграрних підприємств і такі інструменти їх інвестиційної діяльності, як фінансовий лізинг, кредитне страхування, прямі іноземні інвестиції, заходи мінімізації інвестиційних ризиків.

* Науковий керівник – С.І. Дем'яненко, доктор економічних наук, професор.
© В.М. Коваль, 2013

Аналіз останніх досліджень і публікацій проблеми використання інструментів інвестиційної діяльності в аграрних підприємствах показує, що питання класифікації та комплексного застосування цих інструментів вивчені недостатньо. Тому є потреба в теоретичному обґрунтуванні можливих інструментів інвестиційної діяльності на рівні аграрних підприємств і дослідженні напрямів їх формування й комплексного функціонування.

Мета статті – дослідження комплексного використання інструментів інвестиційної діяльності аграрних підприємств, розкриття їх змісту та значення.

Виклад основних результатів дослідження. Один із основоположників сучасної теорії розвитку сільського господарства лауреат Нобелівської премії (1979 р.) Теодор Шульц [16] зазначав, що значне зростання продуктивності у сільському господарстві можливе лише через зміни в технології – впровадженні у виробництво нової техніки, використання кращого насіння, ефективніших джерел енергії, дешевших засобів захисту рослин і тварин, добрив. Він зазначав, що інвестиції у такі напрями, як сільськогосподарські дослідження, виробництво нових ресурсів для сільського господарства, освіти фермерів забезпечать технічні зміни у галузі, а звідси – і підвищення продуктивності та ефективності. Тому важливим чинником забезпечення зростання конкурентоспроможності вітчизняної аграрної продукції на внутрішньому та зовнішніх ринках, а також ефективності аграрних підприємств України, є їхнє технологічне переозброєння. Це означає впровадження новітніх технологій виробництва й зберігання сільськогосподарської продукції. В свою чергу для цього потрібні відповідні кошти у вигляді інвестицій.

Якщо розглядати комплекс актуальних питань і проблем, що стоять нині перед підприємствами АПК України, то всі їх можна звести до двох груп – макроекономічних та мікроекономічних (на рівні підприємства й галузей). До макроекономічних чинників, що безпосередньо впливають на інвестиційну діяльність аграрних підприємств, слід віднести політику Національного банку України, зокрема визначення облікової ставки за кредити; політику уряду щодо ство-

рення сприятливого інвестиційного клімату, зокрема розвитку підприємництва та забезпечення ефективної судової системи тощо. Основна проблема на рівні підприємств – відсутність або нестача коштів для поповнення оборотних і відновлення основних засобів виробництва. Всі інші проблеми можна розглядати через призму цієї найактуальнішої проблеми. Звичайно ж, її слід розглядати у поєднанні з необхідністю підвищення ефективності діяльності підприємств АПК. Кредитори або інвестори вкладати-муть кошти лише за умови їх ефективного використання, а це означає впровадження нових технологій виробництва продукції. Вкладати кошти у застарілі, низькоефективні технології недоцільно.

До суб'єктів, що формують пропозицію на фінансових ринках, можна віднести: банки, лізингові компанії, постачальників ресурсів, кредитні спілки, фізичні особи, державу в особі міністерств і відомств, що залучені до використання коштів державного бюджету (наприклад, Міністерство аграрної політики та продовольства України, Державний фонд підтримки фермерів), іноземні компанії.

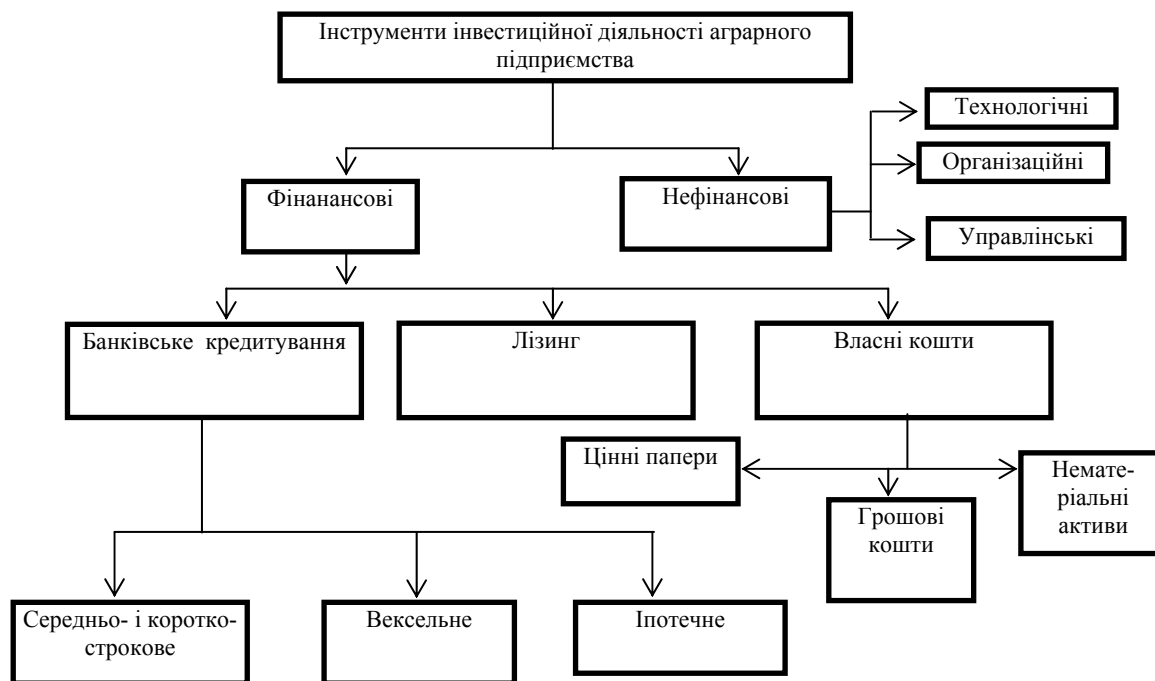
Відповідно до чинного вітчизняного законодавства [1] під інвестиціями розуміють всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкт підприємницької й інших видів діяльності, в результаті чого створюється прибуток (дохід), або досягається соціальний ефект. Таким чином інвестиції – це вкладення коштів у рухоме і нерухоме майно, придбання акцій, облігацій та інших цінних паперів, банківські кредити і депозити, придбання або створення нематеріальних активів та часток у капіталі інших підприємств. Процес інвестування являє собою інвестиційну діяльність, що проводиться шляхом використання певних інвестиційних інструментів, які є важливою складовою загального інвестиційного механізму, що функціонує в будь-якому аграрному підприємстві. Без їх використання сільськогосподарським виробникам проблематично здійснювати залучення, контроль та управління власними інвестиційними ресурсами. Від того, наскільки ефективно буде використано інвестиційні інструменти у за-

значеному процесі, залежить успішність господарської діяльності аграрного підприємства.

Структурно інструменти інвестиційної діяльності можна подати у такому вигляді (рис.). На нашу думку, інструмент інвестиційної діяльності слід розглядати у двох площинах – як інвестиційний ресурс і як елемент управління діяльністю підприємства. Інвестиційний інструмент – це засіб залучення й використання інвестиційних ресурсів суб'єктами економіки, що формується фінансовими та нефінансовими чинниками з метою збільшення активів і підвищення ефективності господарської діяльності. Тому вважаємо, що такі інструменти інвестиційної діяльності підприємств є комплексними й їх можна поділити на дві групи: фінансові та нефінансові.

У свою чергу фінансові інструменти поділяються на банківське кредитування, лізинг і власні кошти підприємства, а нефінан-

сові – на технологічні й організаційні. Деталізуючи кожну з груп, за допомогою видового прояву, можна сформулювати відповідні структурні та функціональні категорії за кожною групою інструментів. Так, банківське кредитування можна представити середньо- і короткостроковим кредитуванням, вексельним кредитуванням та іпотечним кредитуванням. Власні кошти підприємства поділяються на грошові засоби, цінні папери й нематеріальні активи. До інвестиційних інструментів, на нашу думку, слід також віднести кредитне страхування як елемент комплексного інструменту «Грошові засоби». Принципова відмінність між джерелом та інструментом інвестування є та, що джерело інвестування концентрується на залученні інвестиційних ресурсів, а інструмент інвестування характеризує напрям, за допомогою якого відбувається акумуляція цих ресурсів.

Структура інструментів інвестиційної діяльності аграрного підприємства

Джерело: Власна презентація.

Інвестиційна діяльність аграрного підприємства пов'язана із придбанням ресурсів довготривалого використання, таких як земля, техніка, обладнання, будівлі, споруди, приміщення. Придбання цих ресурсів вимагає досить суттєвих коштів і впливає на функціонування підприємства упродовж багатьох років. Крім цього, процес інвестування

передбачає одноразове витрачання цих коштів, тоді як дохід від інвестицій одержують протягом наступних періодів. У зв'язку з тим, що ніхто не може бути абсолютно впевненим у запланованих обсягах майбутніх доходів, адже в економіці діють чинники ризику й невизначеності, рішення щодо інвестування мають бути дуже виваженими.

Особливо це стосується таких елементів інвестиційного рішення, як планування цін на продукцію і ресурси, що формують операційні витрати, а також рівнів продуктивності землі та худоби.

Високий ризик кредитування аграрних підприємств пов'язаний з низькою ефективністю їхньої роботи, нестабільністю виробництва (коливання обсягів за роками удвічі й більше), відсутністю необхідної ліквідної застави, низьким рівнем менеджменту в цих підприємствах, відсутністю позитивної кредитної історії. Разом із цим необхідність придбання техніки називається фермерами та іншими сільськогосподарськими виробниками основною метою одержання кредитів. Хоча в дійсності основна частка кредитів використовується на закупівлю пального й мастил, а також на засоби захисту рослин і посівного матеріалу.

Інвестиції в техніку поділяються на чотири основні категорії: заміна застарілого та амортизованого обладнання; впровадження нових технологій і механізації виробничих процесів з метою зниження собівартості одиниці продукції; розширення виробництва; виробництво нових видів продукції.

Важливим моментом процесу інвестування є необхідність урахування фактора інфляції, який означає, що гривня, одержана сьогодні, коштує більше, ніж гривня, яка буде одержана завтра. Існують два методи зіставлення інвестицій у часі – складних процесів і дисконтування. За допомогою першого методу дають оцінку наявним грошовим засобам на певну дату в майбутньому, а другого, – навпаки, визначають цінність грошей на поточний момент, якщо відома їхня майбутня вартість.

Можна виділити чотири основні кроки аналізу можливих напрямів інвестування:

1. Визначення всіх можливих прибуткових напрямів інвестування та вибір серед них найприбутковіших.

2. Оцінка економічної прибутковості й фінансової спроможності відібраних напрямів інвестування. Оцінка економічної прибутковості передбачає аналіз витрат і доходів за кожним напрямом інвестування з урахуванням віддачі задіяних ресурсів. Визначення фінансової спроможності полягає в

порівнянні грошових потоків, що генеруватимуться інвестиціями з виплатами процентів та принципівих платежів за залученими кредитами.

3. Аналіз варіантів за прийнятим напрямом інвестування шляхом використання різних рівнів цін на продукцію (послуги) й урожайності сільськогосподарських культур (продуктивності худоби). Цей крок є важливим, адже віддача від інвестицій очікується в майбутніх періодах. Отже, передбачення можливого зниження цін і продуктивності в майбутньому та його впливу на економічну прибутковість і фінансову спроможність є доцільним.

4. Вибір найдоцільнішого напрямку інвестування на основі попередніх трьох кроків, що ґрунтуються на економічній та фінансовій доцільності.

Таким чином, критерії економічної прибутковості й фінансової спроможності є основними при виборі напрямку інвестування. Причому ці критерії мають діяти в комплексі, адже навіть за високої прибутковості інвестицій може виникнути ситуація, за якої грошового потоку буде недостатньо, щоб вчасно виплачувати проценти і принципіві платежі за кредитом.

Слід зазначити, що основним комплексним інструментом інвестиційної діяльності аграрних підприємств є банківське кредитування. Сільське господарство – кредитомістка галузь й її нормальне функціонування без кредитних ресурсів у сучасних умовах неможливе. Нині комерційні банки надають сільськогосподарським підприємствам в основному короткострокові кредити, які використовуються для поточного операційного забезпечення господарської діяльності. Однак і такі кредити можуть одержати далеко не всі аграрні підприємства. Недостатня доступність короткотермінових кредитів упродовж усього виробничого циклу, особливо позик, які надаються без забезпечення, або позик на придбання оборотних засобів, перешкоджає належному ресурсному забезпеченню багатьох товаровиробників, що є причиною низької ефективності діяльності вітчизняних аграрних підприємств (низьких урожайності сільськогосподарських культур і продуктивності худоби, якості продукції, доходів).

За оцінками експертів, дефіцит поточного агрофінансування в Україні оцінюється в сумі 8,7 млрд дол. США. Незважаючи на перспективність потенціалу аграрного сектору, банківська система на нинішній час зосередила фінансову увагу на великих агроформуваннях та не проявляє намірів щодо інвестиційного нарощування в сегменті малих і середніх аграрних підприємств. Більшість останніх із площею до 2000 га через низькі платоспроможність та рівень рентабельності виробництва, некваліфікований менеджмент не можуть забезпечити стабільної кредитоспроможності, й як наслідок – одержати доступ до кредитних ресурсів.

Серед причин низької ефективності господарювання особливо слід виділити низький рівень менеджменту та кваліфікації управлінців аграрних підприємств. Досить часто можна спостерігати, коли два підприємства, що знаходяться поряд, мають однакові умови господарювання, а результати роботи різні. Досвід показує, що за відсутності адекватної освіти (99% фермерів і керівників реформованих господарств одержали освіту в колишньому Радянському Союзі, яка не відповідає вимогам ринкової економіки) основою успішного менеджменту є природні здібності й досвід роботи. Так, середній вік успішних менеджерів становить близько 50 років, з яких понад 30 років вони пропрацювали у сільському господарстві.

Прикладом успішного менеджменту може бути впровадження новітніх технологій виробництва продукції. Наприклад, у багатьох господарствах підготовка ґрунту до посіву озимих зернових проводиться із використанням старої й морально застарілої техніки, при цьому має місце недостатнє дотримання технології обробітку землі. Наслідком цього є те, що багато полів із часом стають нерівними. Це призводить до того, що передпосівна підготовка рядків стає складним і дорогим заходом. Разом із цим багато аграрних менеджерів наполягають на надлишковій щільності посівів (до 500 зерен насіння/м²), що додатково збільшує витрати. Висівають культуру не на однакову глибину, що збільшує ймовірність вимерзання. Проблеми стають очевидними, коли посіви проростають після зими. Занадто щільні й

дерноподібні посіви зернових культур не можуть бути оптимальними. Складні погодні умови в осінньо-зимовий період завдають значних збитків таким посівам, що призводить до значного зменшення врожайності та в окремих випадках до повного пересіву. Крім того, незадовільне управління ускладнює нестачу капіталу в підприємстві. З іншого боку, в тих із них, де впроваджені прогресивні технології вирощування озимини, погодні умови не впливають суттєво на врожайність зернових [16].

Іншим прикладом може бути ситуація у тваринництві. Вважається, що через нестачу капіталу виробництво кормів для великої рогатої худоби є дуже витратною справою. В результаті екстенсивного виробництва потрібно взагалі від 0,8 до 1 га землі на голову худоби. Через те, що за умов інтенсифікації виробництва можна було б зменшити площі сільськогосподарських угідь під кормовими культурами на 30-50%, і через те, що ці землі не використовуються для виробництва інших культур, альтернативні витрати від такого менеджменту при виробництві кормів є досить високими. Результат, знову ж таки, загострює проблему нестачі капіталу.

Обидва ці приклади ілюструють, що головною проблемою, з якою стикаються керівники сільськогосподарських підприємств України, є пристосування їхніх стандартів виробництва та управління до нових умов, в яких нині знаходиться Україна. Якщо керівники підприємств не розуміють необхідності застосування сучасних методів управління й технологій, то підвищувати ефективність господарювання їм буде досить складно.

Керівники аграрних підприємств повинні самі погодитися з фактом, що вони зможуть мати доступ до кредитів, якщо упродовж щонайменше двох років продемонструють значно кращі результати прибутковості, ліквідності й стабільності. Ніякий банк не буде заінтересований у наданні довгострокових кредитів неорганізованим і збитковим підприємствам. Це також означає, що керівники підприємств повинні будуть збільшити кількість зовнішніх консультативних та дорадчих послуг для визначення стратегічних цілей, розробити плани досягнення цих цілей, порівняти їх із одержаними результата-

ми, щоб віднайти адекватні заходи щодо підвищення ефективності господарювання. Адже можна придбати сучасний дорогий зернозбиральний комбайн, але якщо в підприємстві не впроваджено відповідної технології вирощування зернових, що передбачає весь комплекс технологічних заходів – від підготовки ґрунту, забезпечення якісним насінням і якісною сівбою, добривами, хімічними засобами захисту рослин, якщо відсутні кваліфіковані механізатори, то можливо нічого буде збирати комбайном та й сам комбайн може вийти з ладу. Такі значні коливання в обсягах виробництва рослинницької продукції, коли вони знижуються або зростають удвічі, – це ненормально. За відповідної технології та менеджменту ці коливання не повинні становити більше, ніж 15-20% навіть у неврожайні роки.

Висновки. У сільському господарстві України існує проблема дефіциту інвестиційних ресурсів. Причини такого стану речей можна об'єднати у дві групи: перша – стосується макроекономічного регулювання економіки, зокрема, політики Національного банку України щодо формування кредитних ресурсів і облікової ставки за кредит, політики уряду України щодо створення сприятливого інвестиційного клімату (розвитку підприємництва та забезпечення функціонування ефективної судової системи); друга – стосується рівня підприємств. Серед них особливо слід виділити інструменти інвестиційної діяльності, через які підприємство залучає інвестиції й управляє ними. До таких інструментів передусім належать банківське кредитування і менеджмент.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про інвестиційну діяльність», редакція від 05.12.2012 р. Електронний ресурс: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/40-15>.
2. *Волосович С.В.* Економічна суть кредитного страхування / С.В. Волосович // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 1. – С.250-255.
3. *Дем'яненко М.Я.* Оцінка кредитоспроможності агроформувань (теорія і практика): моногр. / М.Я. Дем'яненко, О.Є. Гудзь, П.А. Стецюк. – К.: ННЦ ІАЕ, 2008. – 302 с.
4. *Дишко І.Ю.* Теоретичні підходи до залучення прямих іноземних інвестицій / І.Ю. Дишко // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 5. – С. 102-107.
5. *Клокар О.О.* Формування інвестиційних ресурсів агропромислового виробництва / О.О. Клокар // Економіка АПК. – 2012. – № 10. – С. 90-95.
6. *Кісіль М.І.* Стратегічні напрями інвестиційного забезпечення розвитку сільського господарства / М.І. Кісіль // Економіка АПК. – 2012. – № 9. – С. 36-39.
7. *Кобушко І.М.* Моделювання попиту на інвестиційному ринку на основі застосування економетричних методів / І.М. Кобушко // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 7. – С. 217-229.
8. *Коденська М.Ю.* Інвестиційна складова аграрно-промислової інтеграції / М.Ю. Коденська, Ю.О. Нестерчук // Економіка АПК. – 2012. – № 12. – С. 45-51.
9. *Іванович І.Ю.* Мінімізація інвестиційного ризику у сільському господарстві через механізм страхування / І.Ю. Іванович // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 5. – С.202-207.
10. *Левченко Н.В.* Методи оцінювання інвестиційної привабливості сільського господарства регіонів України в контексті стратегічного планування / Н.В. Левченко, В.В. Огліх // Актуальні проблеми економіки – 2012. – № 8. – С. 285-293.
11. *Микова М.С.* Банківське інвестиційне кредитування юридичних осіб / М.С. Микова // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 5. – С. 208-216.
12. *Носенко М.С.* Сучасний стан, проблеми і перспективи розвитку інвестиційної діяльності страхових компаній в Україні / М.С. Носенко, С.І. Півторак // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 1. – С. 222-227.
13. *Пасхавер Б.Й.* Основні проблеми розвитку сільськогосподарського виробництва / Б.Й. Пасхавер, Л.В. Молдаван, О.В. Шубравська // Економіка АПК. – 2012. – № 9. – С. 3-9.
14. *Підлісецький Г.М.* Фінансовий лізинг як механізм державної підтримки техніко-технологічного забезпечення сільського господарства / Г.М. Підлісецький, П.А. Денисенко // Економіка АПК. – 2012. – № 4. – С. 75-79.
15. *Хвесик Ю.М.* Інвестиційне забезпечення розвитку аграрної сфери / Ю.М. Хвесик // Економіка АПК. – 2012. – № 12. – С. 62-69.
16. *Gottfried Lischka 2004.* Farm Management Challenges in Ukrainian Agriculture/ In Stephan von Cramon-Taubadel, Serhiy Demyanenko, Arnim Kbh "Ukrainian Agriculture: Crisis and Recovery." – 2004 Shaker Verlag, Aachen. – P. 125-136.
17. *Theodore W. Schultz* 1964. Transforming Traditional Agriculture. New Haven: Yale University Press. Translated into Japanese, Korean, Portuguese, and Spanish. Reprint. New York: Arno Press, 1976.

Стаття надійшла до редакції 11.03.2013 р.

*